De Architectuur van Alledaagse Attentheid

Ruimte maken voor een praatje

Radboud Engbersen
Monique Kremer
Jante Schmidt

De Osdorperhof, een ‘Lang Leven Thuisflat’ in Amsterdam

Ruimte maken voor een praatje

Osdorperhof, een ‘Lang Leven Thuisflat’ in Amsterdam

De architectuur van alledaagse attentheid. Ben Sajet Centrum. Radboud Engbersen, Monique Kremer en Jante Schmidt

1 Meer dan een wooncomplex

Wie bij de Osdorperhof, een Amsterdams wooncomplex dat senioren, mensen met een verstandelijke en mensen met een psychische beperking huisvest, de ingang van De Buren heeft gevonden, passeert als eerste een wand met foldermateriaal. De flyers maken duidelijk dat er imponerend veel activiteiten binnen het gebouw plaatsvinden, zowel voor de eigen bewoners als voor de buurt. De Osdorperhof wil ook voor buurtbewoners van betekenis zijn. Passend is daarom de naam De Buren op de gevel. De Buren is de naam die zorgorganisatie Cordaan koos voor deze en vergelijkbare plekken voor dagbesteding en ontmoeting voor en met de buurt in Amsterdam. Beter een goede buur dan een verre vriend, luidt immers het spreekwoord. Toch blijken ontmoetingen niet altijd vanzelfsprekend te zijn, niet tussen mensen in het complex onderling en niet met de buurt.

De Osdorperhof is een van de Lang Leven Thuisflats van Amsterdam, waar er uiteindelijk dertig van zullen komen. Het voortouw is genomen door Omnibus, Stichting Bewonersparticipatie Osdorperhof met name door Ans en Leo Schrader, woningcorporatie Rochdale die eigenaar is van het gebouw, zorgorganisatie Cordaan die zorg en ondersteuning geeft aan de inwoners met een LVB- of GGZ-achtergrond en de senioren in het wooncomplex, zorgverzekeraar Zilveren Kruis en de gemeente. Voorts is de welzijnsorganisatie Stichting Combiwel erbij betrokken. Het idee achter deze flats is dat bestaande seniorenflats verrijkt worden met diverse formele en informele zorgfuncties en meer gemeenschapsactiviteiten. Het motto is: zelfstandig maar samen. Over het versterken van die ontmoetings- en contactfunctie gaat deze publicatie.

De architectuur van alledaagse attentheid

Hoe kunnen we alledaagse attentheid vergroten? Dat wil zeggen: een hartelijke of vriendelijke groet, een beetje letten op elkaar, even de tijd nemen voor een gesprekje, samen een ommetje maken, iemand aandacht geven, helpen met boodschappen, en het sjouwen en tillen van de boodschappentas.[1] De verkleinwoordjes geven aan dat het om simpele zaken gaat, maar ze zijn oh zo belangrijk. Alledaagse attentheid, wat ook de naam is van het onderzoeksprogramma van het Ben Sajet Centrum, biedt een antwoord op de toenemende vraag naar zorgzaamheid in de wijk. Er zijn veel factoren en actoren die een rol spelen bij alledaagse attentheid, zoals de compositie van de wijk, de aanwezige zorgprofessionals en de programmering van activiteiten. In dit essay staan we stil bij de architectuur van alledaagse attentheid. Hoe kan je bouwen aan ontmoeting?

Het gebouw is in dit essay hoofdpersoon, dat wil zeggen het gebouw en de wisselwerking met zijn materiële en sociale omgeving. Een belangrijke vraag is in welke mate de Osdorperhof als gebouw open staat voor zijn omgeving en in hoeverre de omgeving van de Osdorperhof voldoende uitnodigend is voor de complexbewoners om naar buiten te gaan. Je kunt wel activiteiten programmeren in en buiten het gebouw, maar als buurtbewoners het gebouw niet kennen of als onaantrekkelijk ervaren, en de Osdorperhof-bewoners de omgeving maar onveilig en saai vinden, komt er van de gewenste interactie niet veel terecht. Ook staan we in dit essay stil bij in hoeverre de Osdorperhof de interactie tussen de verschillende bewonersgroepen in het gebouw mogelijk maakt. Moedigt het huidige gebouw het langs elkaar leven aan of maakt het ook ontmoeten en samenleven mogelijk? En als deze sociale interacties tussen verschillende (buurt)bewonersgroepen binnen en buiten het gebouw te sporadisch of te afgedwongen plaatsvinden, hoe kunnen ze dan met gerichte fysiek-ruimtelijke ingrepen verbeterd worden?[2]

[1] Kremer, Monique, Astrid Parys en Loes Verplanke (2019). Alledaagse attentheid in een superdiverse wijk. Universiteit van Amsterdam, Ben Sajet Centrum, Stichting Actief Burgerschap.

[2] Stichting Architectenonderzoek Gebouwen Gezondheidszorg (STAGG) (2000). Verblijven of wonen; zorgen voor eenieder. Tweede geheel herziene druk; Haalen, M.G. van e.a. (1978). Werken met sociaal-culturele accommodaties. Een gebouw is meer dan een ding. Sociale bibliotheek, Deventer: Van Loghun Slaterus.

Een greep uit het activiteitenaanbod in het gebouw

Dit essay bestaat niet alleen uit woorden maar ook uit beelden. Om de verbeeldingskracht te stimuleren hebben we een aantal collages opgenomen, gemaakt door Zijdekwartier architecten.

Osdorperhof als casus

Het interessante van de casus Osdorperhof is dat er vier beleidscategorieën bij elkaar komen. Ouderen, mensen met een licht verstandelijke beperking, mensen met een GGZ-achtergrond en de andere buurtbewoners, vaak personen met een smalle beurs, want Osdorp is een relatief arme buurt. Anders dan in veel studies naar de gebouwde omgeving kijken wij dus niet alleen naar ouderen, maar ook naar mensen met een beperking. Al deze groepen moeten zo lang en zo zelfstandig mogelijk in de wijk blijven wonen. Daarnaast heeft het complex net als veel andere seniorencomplexen het probleem dat iedereen steeds ouder wordt – de gemiddelde leeftijd is inmiddels 87 jaar. En vrijwel iedereen is alleenstaand. Zijn er nog voldoende energieke ouderen of dragende bewoners die bewoners met ondersteuningsvragen een handje kunnen helpen? Of is het vooral: de lamme helpt de blinde? De onderhavige casus maakt duidelijk dat beperkte architectonische ingrepen bij kunnen dragen aan dagelijkse ontmoetingen.

Onze bevindingen zijn niet alleen relevant voor Osdorperhof of de Amsterdamse Lang Leven Thuisflats, maar voor alle plekken waar processen van vergrijzing en extramuralisering neerslaan. Zie de vele programma's en akkoorden die de overheid momenteel initieert om te komen tot leefomgevingen waarin mensen sociaal gedijen, zoals het Gezond en Actief Leven Akkoord (GALA) het landelijke programma Wonen, Ondersteuning en Zorg voor Ouderen (WOZO), en het programma Eén tegen eenzaamheid, het landelijk actieprogramma om eenzaamheid te verminderen. De bevindingen zijn dus voor alle gemeenten van belang.

2 De woonomgeving is het nieuwe zorgen

De woonomgeving, zo lees je steeds vaker, is het nieuwe zorgen.[3] Het is de woonomgeving die als *Optionsraüme* het lichte, terloopse en kleine ontmoeten kan stimuleren en zo een bijdrage kan leveren aan het bevorderen van alledaagse attentheid.[4] Voor betere zorg, schreef de Raad voor Volksgezondheid en Samenleving in het advies *Ruimte maken voor ontmoeting* (2021), is een betere omgeving nodig, De Raad spreekt van 'een les'.[5] De Raad: "Een belangrijke les die we daarbij leerden: een focus op meer geschikte woningen en betere zorg is belangrijk, maar nog niet genoeg. Juist ook de omgeving waarin die woningen staan, is van belang. Dat geldt bij ouderdom, maar ook bijvoorbeeld bij tegenslag in het leven of thuis wonen met een fysieke of mentale beperking. En eigenlijk geldt dat voor de gezondheid van ons allemaal."

Ook de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur benadrukt het belang van de fysieke omgeving. De aanwezigheid van publieke voorzieningen, wonen en vervoer vormen 'de sleutel' tot de toegang tot deelname aan het stedelijke leven en ze wijst erop dat voor een steeds grotere en diverse groep deze deelname problematisch is geworden. Dit geldt in het bijzonder voor mensen met een laag inkomen, een bijstandsuitkering of met lichamelijke of geestelijke beperkingen.[6] Met projecten als de Osdorperhof kunnen deze ongerechtvaardigde verschillen tussen groepen burgers mogelijk verkleind worden.

Zachte stad

Betere zorg, ontmoeting en contact vragen dus iets van de woonomgeving of, geformuleerd in de termen van architect David Sim, vraagt de aanwezigheid van een 'zachte stad'. Sim is uit de Deense school, waar ook de beroemde architect en 'wandelprofessor' Jan Gehl toe behoort. De zachte stad staat voor een mensvriendelijke architectuur en stadsplanning. In zijn boek *Zachte stad* (2022) wijst Sim op de grote internationale belangstelling voor het Deense woord 'hygge' dat zoiets betekent als saamhorigheid en gezelligheid en aandacht voor het alledaagse.[7] Sim ziet de uitdaging voor de architectuur in het creëren van een omgeving die mensen kansen biedt voor het ontdekken van gezondere,

[3] Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen 2050 (2024). Gematigde groei–Rapport van de Staatscommissie Demografische Ontwikkelingen 2050, Den Haag.

[4] Gadet, Jos (2020). Kleine ontmoetingen in de openbare ruimte. In: ROmagazine.nl, 25 maart 2020; Brake, Klaus und Günter Herfert (2012). Reurbanisierung Materialität und Diskurs in Deutschland, Wiesbaden: Springer VS.

[5] Raad voor Volksgezondheid en Samenleving (RVS) (2021). Ruimte maken voor ontmoeting: De buurt als sociale leefomgeving. Den Haag: RVS.

[6] Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (Rli) (2020). Toegang tot de stad. Hoe publieke voorzieningen, wonen en vervoer de sleutel voor burgers vormen. Den Haag: Rli.

[7] Sim, David, (2022). Zachte stad. Densiteit, diversiteit en nabijheid in het leven van alledag. Met een voorwoord door Jan Gehl. Brugge: Van den Broele

leukere en betekenisvollere relaties. In de zachte stad staat kortom de architectuur van alledaagse attentheid centraal. Densiteit, diversiteit en nabijheid zijn er de centrale bouwstenen van. In de zachte stad wordt gewoekerd met de schaarse ruimte.

Niettemin staat de Osdorperhof nog steeds in een relatief 'hard' stukje stad. Afgesneden door een drukke verkeersweg (Pieter Calandlaan), los in de omgeving, omringd door een overdaad aan ruimte. Waar liggen hier de architectonische en stedenbouwkundige aanknopingspunten om de kansen op alledaagse attentheid in en buiten de Osdorperhof te vergroten? Wat is hier met beperkte architectonische ingrepen mogelijk? Wat kan de eigenaar van het gebouw en wat kunnen gemeentelijke diensten bijdragen aan de architectuur van alledaagse attentheid?

3 Schouwen met bewoners, experts én een architect

Voor het beantwoorden van deze vragen hebben we een beroep gedaan op bewoners van de Osdorperhof én op een groep experts. We zijn met hen in twee rondes het gebouw en de omgeving van het gebouw gaan schouwen. De eerste ronde hebben we met vijf bewoners met een licht verstandelijke beperking en drie bewoners met een GGZ-achtergrond gelopen, de tweede ronde met een groepje experts. Voorafgaand aan de twee schouwen hadden we input gekregen vanuit bewonersorganisatie Omnibus. Aan de bewoners is gevraagd welke plekken ze in en buiten het gebouw graag bezoeken: waar zitten ze graag, waar voelen ze zich thuis en welkom, welke plekken vermijden ze, en wat is hun actieradius? Door ze mee te laten schouwen kregen we van hen informatie over fysieke barrières, maar ook aanknopingspunten voor verbetering. Het expertteam bestond uit deskundigen met kennis van stedenbouw, architectuur, placemaking, verkeersstromen, voorzieningen (sociale infrastructuur) en het versterken van de ontmoetingsfunctie van publieke ruimten. Ook maakte een ervaringsdeskundige van Buro Ervaringskracht deel uit van het schouwen. Zijn partner, die rolstoelafhankelijk is, ging ook mee. De verschillende experts en ervaringsdeskundigen hebben na een schouw aanknopingspunten aangereikt voor het versterken van alledaagse attentheid. We hadden hen voorgehouden dat elk detail welkom was.

Het expertteam bestond uit:

- **Albert Dierdorp**, ervaringsdeskundige, Buro Ervaringskracht
- **Joke Hendriks-Dierdorp**, Cliëntenbelang
- **Leo Schrader**, bewoner, lid Omnibus, Stichting Bewonersparticipatie Osdorperhof
- **Femmianne Bredewold**, hoogleraar Samenleven met verschil, Ben Sajet Centrum/Universiteit van Humanistiek
- **Wenda Doff**, stadssocioloog, zelfstandig ondernemer
- **Jos Gadet**, stadsgeograaf, Gemeente Amsterdam
- **Margo Hartingsveldt**, lector Ergotherapie, Participatie & Omgeving Hogeschool Amsterdam
- **Ianthe Mantingh**, architect, Zijdekwartier architecten
- **Vivianne Ooms**, verkeersdeskundige, gemeente Rotterdam
- **Maaike Poppegaai**, stadmaker, zelfstandig ondernemer
- **Linda Zuijderwijk**, buitenruimte-expert, zelfstandig ondernemer
- **Christiaan Zandstra**, ambassadeur inclusie en toegankelijkheid cluster ruimte en economie, gemeente Amsterdam

Vervolgens is aan Zijdekwartier architecten gevraagd (in de persoon van Ianthe Mantingh, die aanwezig was bij de deskundigenschouw) om de input van bewoners en experts te vertalen in een aantal visualisaties (impressies) en zo in beeld te brengen hoe alledaagse attentheid met architectonische ingrepen aan het gebouw kan worden versterkt. Zijdekwartier wil graag bouwen aan 'buurten waar mensen op een vanzelfsprekende manier oog voor elkaar hebben.'[8] Deze impressies – vingeroefeningen die laten zien wat er mogelijk is – zijn aan enkele relevante betrokkenen voorgelegd, waaronder enkele bewoners actief bij Stichting Omnibus. Met de wijze les van de klassieker van Murray Ross (1957) over samenlevingsopbouw ('community organization') steeds in gedachten: "Een plan mag nog zo goed zijn opgezet, als de mensen waarvoor het is bestemd niet voelen dat het wezenlijk bij hen hoort, zal het geen succes hebben."[9]

We schreven eerder dat het gebouw in zijn materiële omgeving de hoofdpersoon is in dit essay. Maar een gebouw kan alleen waarde krijgen als het verweven is met de omgeving. In de verdere uitwerking van dit essay zullen ook de (mede)bewoners en buurtbewoners in beeld komen, dat wil zeggen de winkeliers, kappers, vrienden en vriendinnen in het gebouw, oud-collega's, het personeel, de buschauffeurs, vaste gezichten, et cetera. Zij zijn degenen die alledaagse attentheid in de praktijk brengen. Ook zal blijken hoe belangrijk bejegening, gastvrijheid (de aanwezigheid van gastheren en gastvrouwen)[11], vriendelijkheid, sfeer, inrichting en programmering zijn. Een prettig gebouw in een prettige leefomgeving kan daarbij een geweldige steun in de rug zijn.

Ontwerp voor ontmoeten

"Juist in de wijken waar relatief veel kwetsbare mensen wonen zullen we extra ons best moeten doen vluchtige ontmoetingen de ruimte te geven. Omdat juist deze groep mensen zoveel baat kan hebben bij een woonomgeving waar ze zich veilig en geaccepteerd voelen en buren op een informele manier iets voor elkaar willen betekenen. En dat begint bij het hebben van terloopse ontmoetingen, die bijdragen aan het thuisvoelen in de buurt."

"Bij het ontwerpen van inclusieve buurten [buurten voor iedereen] is het van belang dat zowel de ontmoeting in de ruimte tussen de woningen, als de privacy van de bewoner in zijn huis, tot hun recht komen. Het is belangrijk dat corporaties, gemeenten en architecten gezamenlijk hun aandacht verleggen van 'een woning voor iedereen' naar 'een buurt(je) voor iedereen'."

Bron: Mantingh, Ianthe e.a. (2021). Ontwerp voor ontmoeten. Hoe de gebouwde omgeving kan uitnodigen tot contact. Den Haag: Platform 31.[10]

[8] Mantingh, Ianthe e.a. (2021). Ontwerp voor ontmoeten. Hoe de gebouwde omgeving kan uitnodigen tot contact. Den Haag: Platform 31.

[9] Ross, Murray G. (1957). Gemeenschapsorganisatie. Grondbeginselen en theorie. Arnhem: Van Loghum Slaterus.

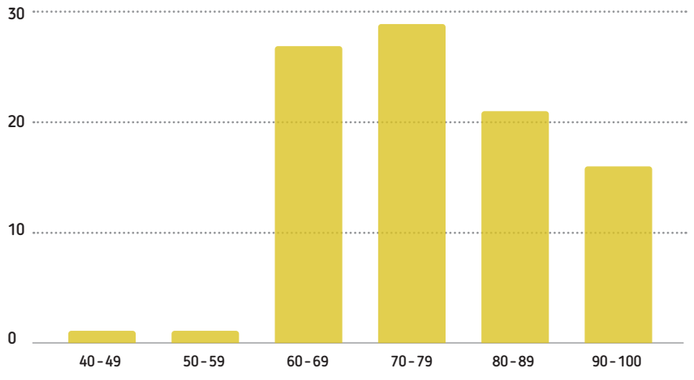
[10] Mantingh, Ianthe e.a. (2021). Ontwerp voor ontmoeten. Hoe de gebouwde omgeving kan uitnodigen tot contact. Den Haag: Platform 31.

[11] Zwaard, Joke van der (2023). Over het inrichten van een 'vanzelfsprekende ontmoetingsplaats. In: Rooilijn, 31 oktober 2023.

Wie wonen er in de Osdorperhof?

In de Osdorperhof wonen vooral alleenstaande ouderen, stellen ontbreken nagenoeg. Een kleine 40% is ouder dan 80 jaar, ruim 20% tussen de 80 en 90 jaar en ruim 15% tussen de 90 en 100 jaar. De gemiddelde leeftijd is 87 jaar (zie figuur 1). In de Osdorperhof is goed te zien dat we steeds ouder worden in Nederland en het in de laatste fase van ons leven vaak zonder partner moeten stellen. Ook de meeste bewoners met een licht verstandelijke beperking en een GGZ-achtergrond behoren in de Osdorperhof tot de groep ouderen. Van de 184 sociale huurwoningen in de Osdorperhof zijn er 126 gereserveerd voor senioren. In 26 appartementen wonen mensen met een licht verstandelijke beperking, en gescheiden daarvan wonen in 25 appartementen mensen met een GGZ-indicatie, dit zijn allen cliënten van Cordaan. De groep die we nauwelijks in de Osdorperhof tegenkomen is de groep ouderen in de derde levensfase. Dat is de leeftijdsfase na jeugd en volwassenheid waarin ouderen nog lange tijd gezond en energiek zijn. Veel ouderen kennen een dergelijke levensfase niet; zij zijn op relatief vroege leeftijd oud geworden. In de Osdorperhof is deze groep ruim vertegenwoordigd.

Figuur 1. Leeftijd bewoners Osdorperhof

Bron: Omnibus, Stichting Bewonersparticipatie Osdorperhof (2022). Zorggemeenschap Osdorperhof. Behoeften, wensen en eisen voor een voorziening voor wonen met ondersteuning en zorg. September 2022.

Wat voor gebouw is de Osdorperhof?

De Osdorperhof zou tot vrij recent een woonzorgcomplex zijn genoemd, afgekort een wozoco, of beter een wozoweco, dat wil zeggen een wooncomplex met zorg- én welzijnsfuncties. Maar deze terminologie is inmiddels verouderd. Nu heet de Osdorperhof een Leven Lang Thuisflat. In het complex bevindt zich een huisartsenpraktijk en er is een ruimte voor fysiotherapie. Daarnaast bezit het gebouw een grote ontmoetingsruimte met restaurant, én – heel belangrijk – heeft het gebouw nog enkele leegstaande verdiepingen in de hoogbouw. Voor de invulling ervan bestaan veel ideeën. Voorts is er ook dagbesteding in het gebouw voor mensen die elders wonen.

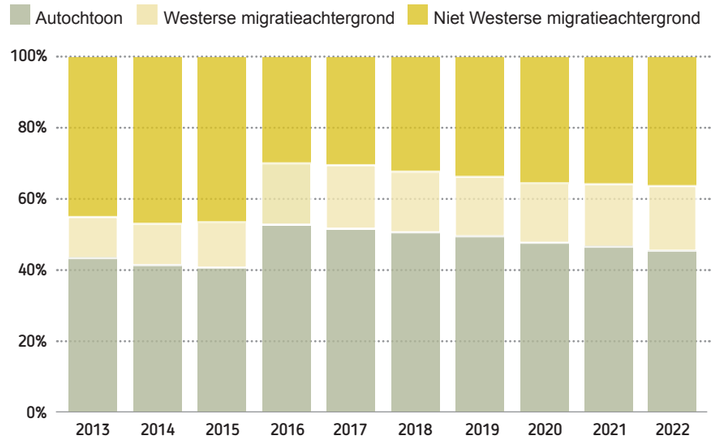
De Osdorperhof heeft de structuur van een hof. Het kent een U-vorm met een besloten binnentuin, exclusief voor bewoners, en is in feite een groot Knarrenhof. Deze woonvorm wint aan populariteit en is meestal kleinschalig van opzet. In Zwolle is de Aahof een van de bekendste voorbeelden daarvan. Wat de Osdorperhof bijzonder maakt is de combinatie van hoog- en laagbouw en de aanwezigheid van drie verschillende bewonersgroepen. De Osdorperhof is door die verschillende bewonersgroepen en de collectieve voorzieningen ook als een vorm van collectief gemengd wonen te omschrijven. Daarmee plaatst dit gebouw zich in de voorhoede van vernieuwende woonvormen.

In welke buurt staat de Osdorperhof?

De Osdorperhof is gelegen in de Piet Wiedijkbuurt ofwel Osdorp Zuidoost. De Osdorperhof ligt aan de Pieter Calandlaan. Er is een bushalte in de straat. Er zijn ook twee tramverbindingen op loopafstand. De dichtstbijzijnde supermarkt is de Spar Express bij het tankstation aan de Meer en Vaart, gelegen op enkele minuten loopafstand. Op de kruising van de Pieter Calandlaan en de Meer en Vaart bevindt zich een pleintje met onder andere een dierenarts en verschillende afhaal- en bezorgrestaurantjes. Supermarkten en andere winkels zijn te vinden op het Osdorpplein en Sierplein. De meer vitale bewoners lopen daarnaartoe, net als naar het Piet Wiedijkpark en de Sloterplas. Vergeleken met de stad hebben mensen iets vaker een lage (34% om 30%) of midden (30% om 27%) sociaaleconomische status (SES). Het merendeel van de inwoners heeft een migratieachtergrond (westers, niet-westers), in 2016 sprake was van een instroom van autochtone bewoners. Zie figuur 2.

Figuur 2. Autochtoon of migratieachtergrond

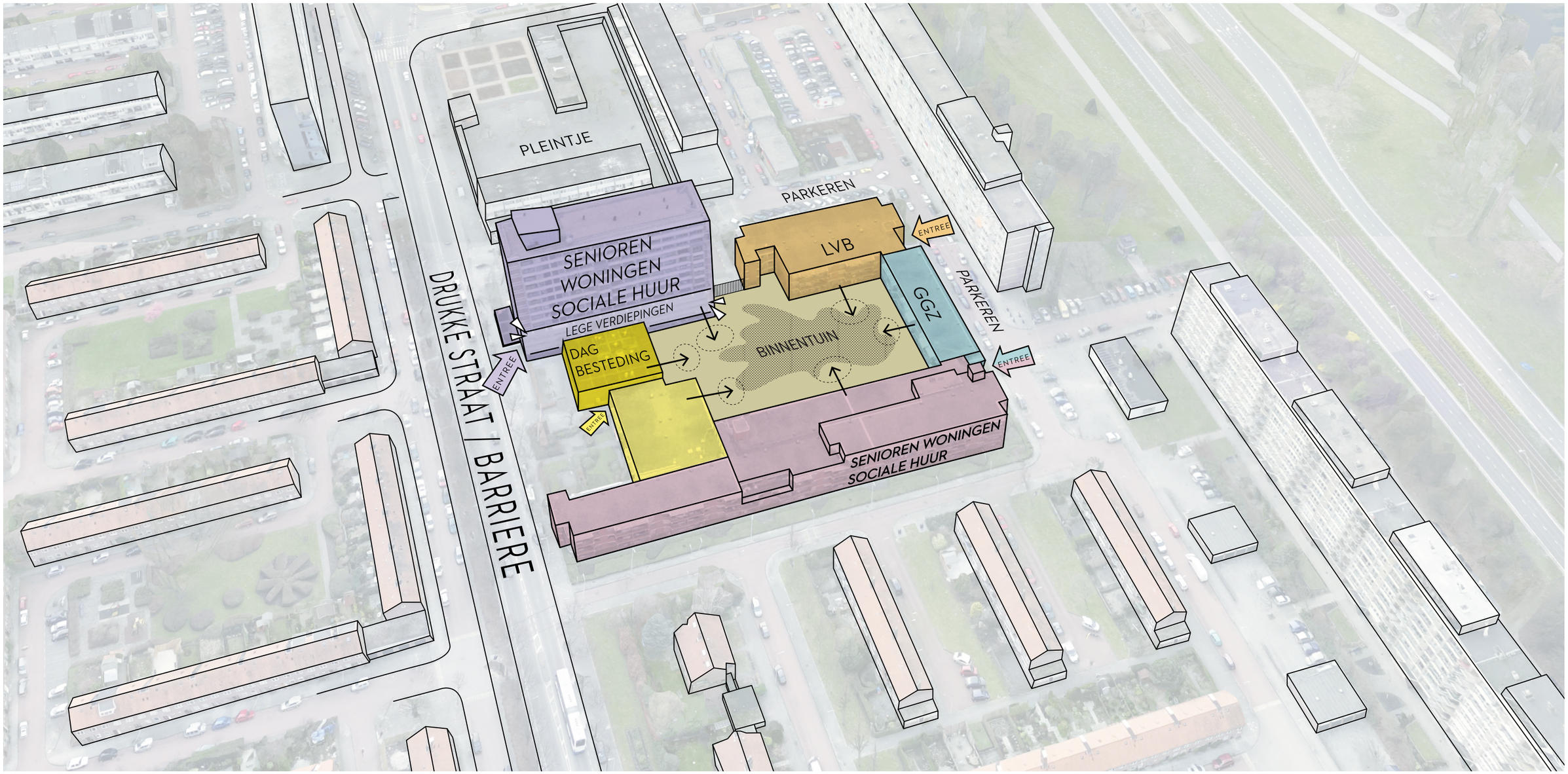
Verdeling van de bevolking naar autochtone inwoners en inwoners met een Westerse of niet Westerse migratieachtergrond voor de buurt Osdorp Zuidoost. Gegevens voor de jaren 2013 tot en met 2022.

Autochtoon of migratieachtergrond in de buurt Osdorp Zuidoost, 2013 tot en met 2022. Verdeling van de bevolking naar autochtoon, migratie Westers en migratie niet Westers.

Bron: https://allecijfers.nl/buurt/osdorp-zuidoost-amsterdam/, geraadpleegd november 2023

Figuur 3. Plattegrond Osdorperhof, binnentuin en omgeving

Bron: Zijdekwartier architecten

4 Van het vertrouwde binnen naar het steeds minder vertrouwde buiten

De woning is een veilige haven

In overheidsbeleid gericht op de integratie van mensen in woonzorgcomplexen is de kijkrichting in de regel van buiten naar binnen. Komt de samenleving binnen, is de beleidsvraag. Hoe te voorkomen dat mensen opgesloten raken – afgesneden van de wijk – in een dergelijk wooncomplex? Hoe ervoor te zorgen dat de Osdorperhof als een relatief open enclave gaat functioneren en niet als een gesloten *gated community*? De vraag is of de gebouwde omgeving daarbij kan helpen. Belangrijk daarbij is om de bewonerspopulatie van de Osdorperhof steeds voor ogen te houden. Voor het overgrote deel bestaat deze uit alleenstaande ouderen en personen die het met hun beperking moeten rooien. Voor de meesten van hen geldt: privacy biedt steun én geeft ze een zetje in de rug om het minder vertrouwde op te zoeken. Ze gedijen bij beschutting en veiligheid. De schouw leerde hoe belangrijk de eigen woning is. Trots lieten enkelen van hen hun woonplek zien. De meubels, memorabilia, zelfgemaakte schilderijtjes en tekeningen, de foto's aan de muur of op de dressoirkast en hun eigen ruime keuken. De inrichting draagt hun stempel. Openhartig delen ze aan de hand van de foto's hun levensgeschiedenis. We merkten dat sommige bewoners na het schouwen graag de beschutting van de eigen woning opzochten na alle gesprekjes en interacties. Oftewel: het gebouw moet het recht op zelfgekozen isolatie van kwetsbare bewoners veilig kunnen stellen.

"Daar woon ik"

Trots op de eigen woning

Trots op de stenen beesten op eigen balkon

Ontwerp voor ontmoeten

"De route van huis naar straat , de 'territoriale spanningsreeks', is bepalend voor het thuisgevoel in de buurt. Dit is de route die bewoners bijna dagelijks afleggen, dus deze route zou zo prettig en persoonlijk moeten zijn en juist op deze route is een grote kans op terloopse ontmoetingen tussen buurtgenoten. Het is prettig als de groep mensen die gebruik maakt van dezelfde ruimte, tijdens de route van straat naar huis steeds kleiner wordt, zodat er uiteindelijk een klein groepje mensen overblijft die je buur zal noemen. De route van straat naar huis moet steeds meer vertrouwd voelen."

"Als je ervoor zorgt dat je vanuit ruimtelijk ontwerp de schaalniveaus van buurt – woonblok – woning op elkaar laat aansluiten en belang hecht aan de overgangen tussen deze niveaus maak je de kans op ontmoetingen groter. Je maakt dan leefomgevingen die prettiger zijn voor mensen, waar plek is voor contact, waar eigenaarschap de ruimte krijgt zodat mensen hun thuis zullen koesteren. In contact zijn en in verbinding staan met anderen is nu eenmaal van fundamenteel belang voor ieders (woon)geluk."

Bron: Mantingh, Ianthe e.a. (2021). Ontwerp voor ontmoeten. Hoe de gebouwde omgeving kan uitnodigen tot contact. Den Haag: Platform 31.

Vanuit die vertrouwdheid durven bewoners de buitenwereld tegemoet te treden. De opgave is de gebouwde omgeving zo vorm te geven dat bewoners een steeds grotere kring van mensen tegen kunnen komen. Van de kleine wereld van en rond de eigen woning, de gang met de gekende buren, naar gedeelde ruimten in de Osdorperhof, zoals de binnentuin en het restaurant, naar het eigen voorplein, naar publieke ruimten die er zijn voor alle buurt- en stadsbewoners. Denk in het laatste geval aan de bushalte voor de deur, het op steenworp afstand gelegen plein met de afhaalrestaurantjes, de winkelplint aan de overkant van de Pieter Calandlaan, de Spar Express bij de benzinepomp en zo verder de wijde wereld in. Rechtsaf naar het Osdorperplein en de Sloterplas, linksaf naar het Piet Wiedijkpark, met de bus de stad in, et cetera. Steeds verder, steeds minder vertrouwd en veilig.

De binnentuin van de Osdorperhof

Foto's gemaakt door ervaringsdeskundige expert

DE ARCHITECTUUR VAN ALLEDAAGSE ATTENTHEID

De eerste stap buiten de deur:
De afgesloten binnentuin biedt mogelijkheden voor contact

De eerste vertrouwde stap naar buiten brengt de bewoner in een van de gangen of nog een klein stapje verder in de binnentuin. Het is belangrijk om het gebruik van de binnentuin exclusief te houden voor bewoners, want veilig en vertrouwd. En alleen op gezette tijden – bij een concert of feest – de tuin open te stellen voor de buurt, zoals nu al gebeurt. De sleutel moet in handen blijven van de bewoners. Bewoners maken graag gebruik van de binnentuin en hebben er min of meer hun favoriete plek, vaak zitten ze er met dezelfde buren. Vanaf de balkons kan men ook van de binnentuin genieten en zicht hebben op het leven of de stilte in de tuin.

Op dit moment leven de verschillende groepen in de binnentuin vrijwel langs elkaar heen. Mensen met een verstandelijke beperking blijven in de paar vierkante meters dicht bij hun huizen. Daar zitten ze in de zomer, roken soms een sigaret, luisteren naar muziek. Mensen met een GGZ-achtergrond komen daar niet. Mensen hebben binnen de ruime binnentuin blijkbaar behoefte om ook onder elkaar te zijn. Er is sprake van segregatie in een semipublieke ruimte. Alleen wanneer de Omnibus een groot feest organiseert – met DJ Top Notch aan de knoppen – komt iedereen samen in de tuin. Ook buurtbewoners zijn dan van harte welkom. Mogelijk zou de tuin ook buiten dit soort evenementen niet alleen als *safe haven* kunnen functioneren, maar ook als plek waar de interactie tussen de verschillende bewonersgroepen vorm krijgt. Bijvoorbeeld door de jeu de boule-baan nieuw leven in te blazen, opperde iemand, of met mooie houten zitbanken, bracht een andere bewoner in. In het laatste geval is de arrangering van de banken belangrijk. Mantingh e.a. (2021): "Te dicht op elkaar werkt afschrikkend, te ver van elkaar zitten levert geen gesprekjes op. Het plaatsen van bankjes onder een hoek, of halfronde bankjes werken het best." Bij het stimuleren van contactlegging zit de duivel soms in de details.

Het zijn beide voorbeelden (jeu de boule-baan, bankjes) van subtiele regie gericht op het vergroten van de kansen op interactie. Naast de binnentuin dragen de zitjes in de vele gangen en nissen in het complex ook bij aan ontmoeting en contact, al zijn sommige harde spijlenbankjes niet erg uitnodigend. Met een kleine ingreep zou het zitcomfort kunnen worden verbeterd en zo de kans op contact vergroot.

Verder het wooncomplex in:
Onduidelijke entrees, routes en plekken verhelderen

De meeste bewoners waarmee we schouwden hadden weinig oog voor aankleding, inrichting en stoffering van het gebouw. Het leek ze onverschillig te laten. Ze waren vooral gericht op mensen en levendigheid. Daar reageerden ze op. Vooral bij herkenning van een vriendin, buurvrouw of -man dan wel een oud-collega fleurden ze op. In de context van de Osdorperhof zorgen groeters en hallo-zeggers voor verbinding, de wetenschap lijkt daarbij aan hun kant te staan.[12] Lichte, vluchtige, losse contacten doen ertoe, ook al wordt dit door sommige essayisten tegengesproken.[13] Sommige mensen gedijen meer bij het langs elkaar heen leven, is de kritische tegenwerping. Lichte contacten kunnen ook vervelend en vermoeiend zijn. In de Osdorperhof lijkt deze tegenwerping niet breed gedeeld te worden. Een enkele bewoner had wel een zeer uitgesproken opvatting over het uiterlijk van het gebouw, de binnentuin en de inrichting van de gangen. Hij miste kunst aan de muren, maar hij was dan ook opgegroeid met kunst omdat zijn ouders lange tijd in Amsterdam een galerie hadden. Zijn kritisch oordeel:

> "Dit gebouw is te lelijk om waar te zijn. Het stomme is dat het niet inspireert. Het heeft geen uitstraling. Het is zo lelijk van buiten dat je ook niet op ideeën komt. Het stoort niet, dat is alles. Het is geen uitnodigend gebouw. Het ziet er binnen onprofessioneel uit. Bij de Hermitage zit de Outsider Art Galerie. Cordaan haalt daar kunst vandaan voor hun kantoren, maar voor hier is het blijkbaar te duur. Ja dit is de lelijke tuin! Niets mee gedaan, niet iets moois van gemaakt. Wat zou je kunnen doen? Een vlag bijvoorbeeld? Een Nederlandse vlag kan het opvrolijken. Met verf kan je ook weinig. Kijk om je heen. Alle flats hebben hier pastelkleuren, bijna allemaal raar blauw. Misschien dieren? Ik heb ooit in een woondorp met een hertentuin gewerkt. Hier is het te klein, je kan hier niet zomaar een kameel neerzetten."

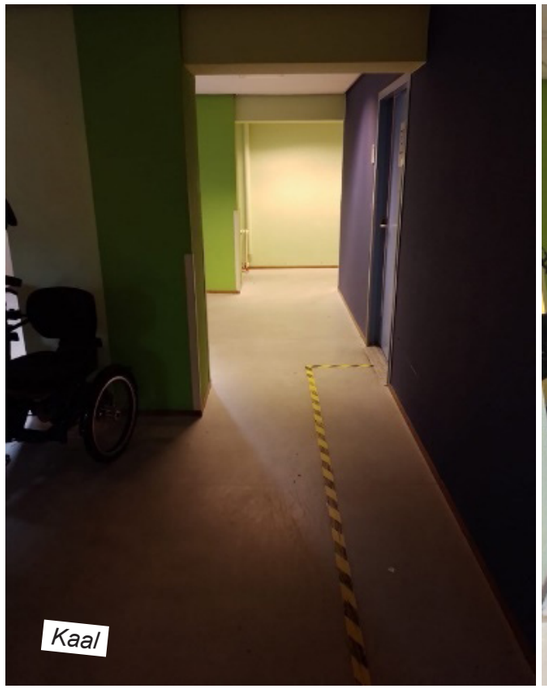
De experts en ervaringsdeskundigen daarentegen zagen een gebouw vol potenties en tal van aanknopingspunten om de beschikbare van-

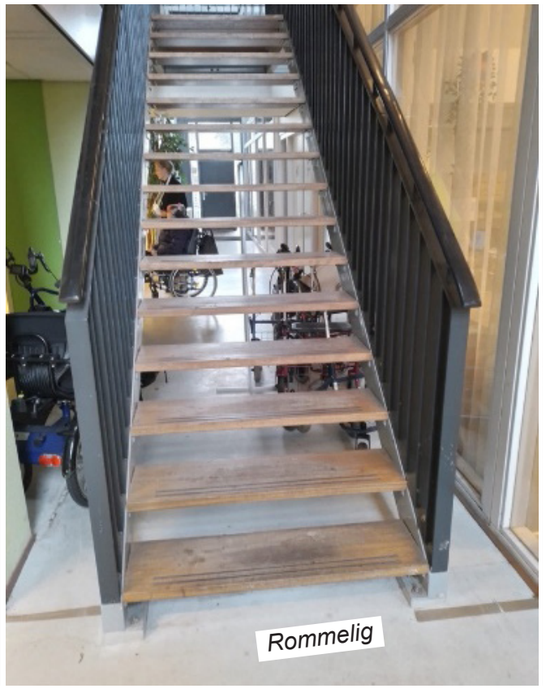
[12] Boström, Charlotte (2024). 'Wat er gebeurde toen ik hoi begon te zeggen tegen vreemden.' In: NRC Handelsblad van 6 maart 2024.

[13] Veelen, Arjen van (2024). 'Is een praatje met een onbekende heerlijk en heilzaam? Mwah, anderen zijn vaak vervelend en luidruchtig.' In: NRC Handelsblad van 5 april 2024.

zelfsprekende ontmoetingsplaatsen te verbeteren. In het bijzonder was verheldering belangrijk. Mensen met kwetsbaarheden hebben baat bij *scripted places* in de zin dat voor hen helder is waar je wel en niet naar binnen kan en ook helder is wat de functie van een ruimte is. *Blurring* (vervaging) en functiemenging maakt de ruimte voor hen onveilig en het gevolg is dat ze deze ruimten mijden en de bewoners die zich het 'sterkst' voelen deze toe-eigenen. Niet iedereen hoeft elkaar overal tegen te komen. Zo werd de grote binnenruimte – genaamd de 'zonkamer' – met keuken en restaurant door de experts als cruciale troefkaart voor ontmoeting gezien, maar tegelijkertijd als chaotisch getypeerd. Sommige bewoners wilden hier echt niet naar binnen. Hier zou een keuze om deze huiskamer te benutten voor reuring, ontmoeting en programmering helpen, terwijl een andere ruimte voor verstilling zou kunnen worden ingericht, waar bewoners zich kunnen afzonderen. Nu vindt alles in één ruimte plaats en dat zorgt voor vervreemding in plaats van verbinding. Voorts was de gedeelde observatie dat het belangrijk is deze huiskamer toegankelijker, aantrekkelijker en zichtbaarder te maken. De bereikbaarheid (gesloten deuren, die moeizaam openen) en de zichtbaarheid (onuitnodigende entree) maken het nu onaantrekkelijk om naar binnen te gaan.

Ook de ervaringsdeskundigen wezen op de onduidelijkheid van veel plekken in het gebouw, in het bijzonder voor bezoekers. Hebben we te maken met een kantoor of met een gedeelde ruimte? Is dit nu een ingang naar de binnentuin of niet, loopt deze gang dood of kom ik nog ergens? Ook contrasteert de drukte en gezelligheid van de huiskamer sterk met de kaalheid en rommeligheid van gangen en tussenhallen. In een reeks van snapshots heeft ervaringsdeskundige Albert Dierdorp dit met eigen camera vastgelegd. Bovendien werpt het gebouw ook fysieke drempels op, zeker voor rolstoelgebruikers. Toiletten zijn te krap, een drempelbrug bij een deur mist een onderdeel, terwijl spullen doorgangen blokkeren. Ook de communicatie in en rond het gebouw kan nog verbeterd worden. Het 'happy hour' wordt overal aangekondigd, maar waar moet je precies zijn? Zijn buurtbewoners ook welkom? De bewegwijzer in en rond het gebouw kan ook helderder. Enkele van zijn snapshots:

Kaal

Rommelig

Blokkade voor rolstoelgebruiker

5 Het voorplein: waar Osdorperhof en wijk elkaar ontmoeten

Bewoners die de Osdorperhof langs de voorkant verlaten, komen uit op het voorplein. Hier ontmoeten Osdorperhof-bewoners de stad en omgekeerd. Naast bezoekende familieleden zijn dat vooral wijkbewoners die van de faciliteiten van de Osdorperhof gebruik maken, zoals de fysiotherapie, het restaurant én het activiteitenaanbod (denk aan de Italiaanse dansmiddag en -avond, salsa- en Griekse dansles, de yoga, meditatie en Marokkaanse dagbesteding, et cetera). Tegelijkertijd wordt gestimuleerd dat Osdorperhofbewoners de weg naar buiten weten te vinden. Zo kunnen ze voor 1 euro met de buurtbus naar het Osdorplein en de markt Tussen Meer. Voorts ligt de bushalte van het stadsvervoer vlakbij dit voorplein. Bovendien is het de plek waar busjes voorrijden om bewoners naar dagbestedingslocaties elders in de stad te vervoeren, of omgekeerd mensen van elders naar de dagbesteding van de Osdorperhof te brengen.

Het voorplein biedt daarom een uitgelegen kans als plek te fungeren waar groepen van binnen en buiten het gebouw elkaar treffen. De impressies van Zijdekwartier architecten focussen op deze plek. Met deze ingrepen verliest het gebouw zijn zorgstempel en presenteert zich veel meer als een open aantrekkelijke maatschappelijke voorziening voor de buurt. Dat is precies de ambitie van de Lang Leven Thuisflats. Met een serie kleine ingrepen wordt de potentie van het voorplein als ontmoetingsplaats beter benut. In de huidige staat wordt de verleidingskracht van gebouw en plein door de verschillende schouwers laag ingeschat, zeker voor wijkbewoners die onbekend zijn met de Osdorperhof. Wat is dit precies voor een plek en gebouw? Waar kan ik naar binnen? Op dit moment is het voorplein gevuld met moestuintjesbakken die (buurt) bewoners kunnen adopteren. Ze fungeren nu vooral als blokkade voor mensen uit de buurt. De bewoners die met ons schouwden spraken er waarderend over, maar hadden er geen bijzondere relatie mee, al had een van hen geholpen bij het timmeren van de bakken. De binnentuin zou een mooie alternatieve plek voor (een deel van) de moestuintjesbakken kunnen zijn. De sleutel is ook hier het aanbrengen van helderheid. Voor de Osdorperhofbewoners, maar ook voor de wijkbewoners.

Twee impressies

In de impressies zijn de ingrepen genummerd en omschreven. De eerste impressie richt zich meer op de linkerkant van het gebouw, de tweede meer op de rechterkant. Let wel: het zijn creatieve vingeroefeningen die laten zien wat er met relatief beperkte ingrepen mogelijk is. Sommige ingrepen zijn suggesties voor de eigenaar van het gebouw, sommige aan het adres van de gemeente, zoals het verplaatsen van de bushalte en het zebrapad. De ingrepen die voorgesteld worden zijn niet alleen relevant voor de Osdorperhof, maar ook voor vergelijkbare complexen elders.

Situatie linkerkant

Eerste impressie

1. Een zebrapad maakt de barrière van de straat minder groot.
2. Een bushalte voor de deur zodat mensen daar al wachtend een praatje kunnen maken.
3. Alle entrees zijn gericht op het plein.
4. De functies in de gebouwen zijn van buiten helder afleesbaar.
5. Een laag muurtje maakt een informele scheiding tussen stoep en plein en geeft een aanleiding even te zitten of je veter te strikken.
6. Ook van grotere afstand en al langsrijdend is de verzamelnaam duidelijk te zien. Het bord van Cordaan is weggehaald.
7. De pleinruimte maakt verschillende routes mogelijk.
8. Een stalletje of marktje brengt meer levendigheid naar het plein.

Situatie rechterkant

Tweede impressie

1. Op de begane grond zoveel mogelijk toegankelijke functies, gericht op de bewoners en de buurt.
2. Informele zitgelegenheden zodat je ook zonder consumptie op het plein kan verblijven.
3. De entree voor de woningen is ook een transparante doorsteek naar de binnentuin, zodat deze een schakel gaat worden in de route van de straat naar huis van de bewoners.
4. De eenpersoons zitplekjes geven mensen die liever even alleen zijn de ruimte wel deel uit te maken van het stedelijke leven.
5. De entrees van de woningen ook gericht op het plein.
6. Fitnesstoestellen waar sportstudenten en ouderen samen actief bezig kunnen zijn.

De ingrepen zorgen niet alleen voor helderheid, maar ook voor vertraging. Haastige spoed isoleert ouderen en mensen met beperkingen. Mogen we even rustig zitten, kijken, kuieren en de tijd nemen? Nu is de bushalte – zie de eerste impressie – verplaatst naar voor de deur, zodat mensen daar wachtend een praatje kunnen maken (2). Een laag muurtje zorgt voor een informele scheiding tussen stoep en plein en geeft een aanleiding even te zitten of je veters te strikken (5). Een bloemenstalletje brengt meer levendigheid naar het plein (8) en ook tijd voor kijken en contact (8). Heel belangrijk is ook dat een zebrapad voor de deur de barrière van de drukke verkeersstraat minder groot maakt en zo ook de wereld van de Osdorperhof-bewoners verruimt (1). De wereld wordt minder verkeersonveilig waardoor bewoners eerder de weg durven over te steken. Bovendien maakt de openheid van het plein verschillende looproutes mogelijk (7). Nu snijdt het plein gebruikers de pas af en belemmert de actieradius van bewoners en zo mogelijkheden tot interactie. De functies in de gebouwen zijn van buiten afleesbaar (4), en ook op grote afstand en al langsrijdend is de verzamelnaam (De Buren) duidelijk te zien. Het bord met de naam Cordaan is weggehaald. Het gebouw wil immers communiceren dat het een maatschappelijk voorziening is, en niet in de eerste plaats een woonzorgcomplex.

De tweede impressie benadrukt dezelfde aspecten. Informele zitgelegenheden zorgen ervoor dat je zonder consumptie op het plein kan verblijven (2). De eenpersoons zitplekjes geven mensen die liever even alleen zijn de ruimte deel uit te blijven maken van het stedelijke leven (4). Zie ook de suggestie om fitnesstoestellen te plaatsen waar bijvoorbeeld sportstudenten[14] en ouderen samen actief kunnen zijn (6). Je bent samen, je bent buiten, je werkt aan je gezondheid. Voorts zijn er een aantal voorstellen om de leesbaarheid, maar ook de aantrekkelijkheid van het voorplein te vergroten. Zo is het voorstel om op de begane grond zoveel mogelijk toegankelijke functies te realiseren, gericht op de bewoners en de buurt (1). De entree voor de woningen is tevens een transparante doorsteek naar de binnentuin, zodat deze een schakel gaat worden in de route van straat naar huis van de bewoners (3). En alle entrees van de woningen zijn idealiter gericht op het plein (5). In het laatste geval zou dat een bouwkundige ingreep betekenen, evenals het een kwartslag draaien van de ingang van de flat.

[14] In de Lang Leven Thuisflats, dus ook in de Osdorperhof, zullen appartementen verhuurd gaan worden aan studenten die huurverlaging krijgen als ze een bijdrage leveren aan gemeenschapsvorming.

6 En verder de wijk in

Maar de actieradius van Osdorperhof-bewoners gaat verder dan het voorplein. De schouw maakte duidelijk dat er grote verschillen zijn in de actieradius van bewoners. Zo heeft een enkeling een brommer in de fietsenstalling van de binnentuin. Opnieuw viel op dat Osdorperhof-bewoners ook buiten het gebouw weinig oog hadden voor de fysiek-ruimtelijke omgeving. Ook als ze slecht ter been waren, sloegen ze weinig acht op de talloze omhoogkomende stoeptegels waar je gemakkelijk over struikelt. Evenals binnen de Osdorperhof waren ze ook buiten sterk gericht op mensen. Het samen wandelen en schouwen vonden ze leuk, ook het tegenkomen en groeten van een bekende of vriend(in). Het vooruitzicht dat ze iemand gingen opzoeken deed ze goed, zeker als ze die persoon ook een handje konden helpen.

Sommigen bleken te voet of met het openbaar vervoer best ver te komen. Het naamloze plein dichtbij met de afhaalrestaurantjes en de brommerwinkel is voor sommige bewoners een populaire plek om een ijsje, colaatje, patatje of broodje döner te halen. Andere bewoners komen er nooit: ze ervaren het als een levenloze plek, er is geen buurtsuper of bakker waar je gezellig een boodschapje kan doen. Het Osdorpplein, de Sloterplas en het Piet Wiedijkpark zijn plekken waar bewoners, soms met begeleider, wel graag naartoe wandelen. Ze lijken vooral in Nieuw-West te blijven. Een van de schouwers met een GGZ-achtergrond: “Ik met de bus naar het Vondelpark? Nee dat is raar. Osdorp is een buitenwijk, dan ga je niet naar de binnenstad, wél naar de Sloterplas. Hier is alles, maar wel weinig cafés en geen discotheek.” De bewoners vertelden tijdens het schouwen – het illustreert hun gerichtheid op mensen – dat de snackbarhouder aardig is, dat ze de verkoopster van de Spar Express kennen, dat de kapster van de kapsalon vlakbij heeft gezegd dat ze elke ochtend na 10.00 welkom is om een kopje koffie te komen drinken. Zo ook wordt over de buschauffeurs gezegd dat ze aardig zijn. Dat laatste is een belangrijk detail. Een vriendelijke woord van de buschauffeur doet ze goed, evenals dat ze de tijd krijgen rustig in en uit te stappen. Alledaagse attentheid is niet alleen een kwestie van architectuur. Gemeentelijk openbaar vervoersbeleid mag ook wat minder inzetten op efficiency en meer op ‘opzettelijke’ vertraging.

Ontmoetingen met de buurt

De Osdorperhof ligt in Osdorp Zuidoost. Osdorp is een van de zes wijken – naast Geuzenveld, Slotermeer, Bos en Lommer, Slotervaart en Overtoomse Veld - die samen de Westelijke Tuinsteden vormen. Sinds

2010 maken deze wijken, behavalve Bos en Lommer, deel uit van stadsdeel Nieuw-West. Het gebied is ontwikkeld volgens de principes van het Nieuwe Bouwen (CIAM) uit de jaren twintig en dertig: licht, lucht en ruimte. In Osdorp ligt dan ook een overdaad aan ruimte; het is in veel opzichten de tegenhanger van de zachte stad. Wie de ontmoetingsfunctie tussen bewoners en buurtgenoten hier verder wil stimuleren, staat voor de taak het gebied te verdichten, maar dat vraagt vrij drastische stedenbouwkundige ingrepen. Voor meer densiteit, diversiteit en nabijheid in Osdorp, de kernwoorden van de zachte stad, is de gemeente aan zet.

Toch kan je ook zonder grote architectonische ingrepen de ontmoetingsfunctie meer vorm geven. De deskundigen reikten verschillende aanknopingspunten aan om Osdorperhof en wijk dichter bij elkaar te brengen. Geef de lokale kleine foodondernemingen een plek op de menukaart van het restaurant van de Osdorperhof (‘De zonkamer’), was een van de ideeën, evenals thuiscateraars of passievolle hobbykoks uit de buurt. Een gezellig restaurant waar (buurt)bewoners een betaalbare en gezonde maaltijd kunnen nuttigen met een vaste buurthostess genereert geluk en ontmoeting. Ons kent ons. Op maandag kookt Jopie stamppot en dinsdag Abdullah couscous. Dit krijgt al enigszins vorm. Momenteel wordt gewerkt aan een wekelijks buurtrestaurant bij de Buren, georganiseerd door de Regenbooggroep.

Een ander idee was om de Osdorperhof te verbinden met de enorme studentenflat een paar honderd meter verderop. Daar wonen 400 studenten en ze hebben geen ontmoetingsruimte. Kunnen ze mogelijk gebruik maken van ruimten in de Osdorperhof en op hun beurt iets terug doen voor bewoners? Ook de leegstand op de eerste etages van de hoogbouw van de Osdorperhof biedt kansen.[15] Implementeer bijvoorbeeld een ‘zorgzame broedplaats’, bijvoorbeeld in samenwerking met Leegstand Oplossers Amsterdam (LOLA). Zij weten de weg naar creatieve, sociale en zorgondernemers die van toegevoegde waarde zijn voor de bewoners van de Osdorperhof. De Osdorperhof kan hen een betaalbare werkruimte bieden in ruil voor initiatieven, programmering en verbinding met initiatieven als Stichting Oopoeh, Granny’s Finest. Sweet 70 en de Elisabeth Otter-Knoll Stichting.

Enkele polaroids van een van de schouwers. Maak de entree van de Osdorperhof uitnodigender. Verbind de studentenflat met de Osdorperhof, geef de afhaalondernemers op het nabije naamloze pleintje een plek in het restaurant van de Osdorperhof en zorg dat schilder en buurtbewoner Ronnie naar het restaurant van de Osdorperhof komt door een ‘homemade Roti’ aan te bieden.

[15] Hier komt in ieder geval de huisvesting van de wijkzorgteams van Cordaan en uitbreiding van dagbesteding. Er wordt ook gedacht aan studentenhuisvesting of huisvesting van zorgmedewerkers ter versterking van de gemeenschap.

7 Subtiele regie in ontmoeten

De impressies van Zijdekwartier architecten maken duidelijk dat met beperkte architectonische ingrepen de ontmoetingsfunctie tussen Osdorperhof bewoners en wijkbewoners kan worden versterkt. Wel in combinatie met aandacht voor de interacties tussen mensen. Bijvoorbeeld door aandacht te hebben voor de verhouding tussen dragende en steunende bewoners. De gemiddelde leeftijd van de bewoners is heel erg hoog: kunnen mensen nog wel voor elkaar zorgen?

Voorts weten we dat groepen met een verstandelijke beperking en met een GGZ-achtergrond niet vanzelfsprekend iets met elkaar te maken willen hebben. Het is dan belangrijk om iets aan destigmatisering over en weer te doen. En wat kan je samen doen? Samen eten is soms te spannend, misschien beter samen knutselen, want dan kan het contact lichter blijven. Zorg ook voor aparte *safe spaces* waar mensen met een eigen groep samen kunnen komen en waar alle ruimte is voor het verschil.[15]

Oh dat is voor gehandicapten

Bewoners en wijkbewoners raken ontmoedigd als ze het idee hebben dat ze te veel op hun schouders moeten nemen. Hoe zit dat precies bij Osdorperhof? Als er een tekort is aan dragende bewoners, kunnen professionals of vrijwilligers dat compenseren? Toch was het advies van verschillende deskundigen om niet te expliciet te communiceren dat je te maken hebt met een zorgcomplex. Andere buurtbewoners denken dan ‘Oh dat is voor gehandicapten, ouderen of psychiatrisch patiënten’ en dus niet voor mij. Maar het is wel cruciaal dat er voldoende professionals zijn, zodat buurtbewoners weten waar ze kunnen aankloppen mochten ze teveel op hun schouders krijgen. Professionals kunnen ook actiever zijn om mensen met elkaar in contact te brengen, bij de jeu de boule-baan of bij de sportapparaten op het voorplein uit de collage. Alledaagse attentheid is niet zozeer gebaat bij terugtrekkende professionals maar bij beroepskrachten die mensen subtiel aan elkaar kunnen koppelen, op een vanzelfsprekende manier en zonder verplichtingen.

Ook uit recente literatuur zijn relevante wenken te halen, bijvoorbeeld de tip om plannen voor ontmoetingsplaatsen als de Osdorperhof met een heterogene voorbereidingsgroep te maken (zie in het bijzonder Van der Zwaard 2023)[16]. Eerst met een kleine groep gelijkgestemden een plek inrichten en dan zeggen dat ‘iedereen’ welkom is, werkt niet. Dit is een belangrijke tip voor alle bewonerscommissies, niet alleen die van Osdorperhof. Vooral het nadenken over de juiste programmering van activiteiten is belangrijk, zo ook het belang van de aanwezigheid van gastheren en gastvrouwen die voor sfeer en levendigheid zorgen en gemakkelijk een praatje aanknopen.

Heldere overgangen

Ook het belang van zichtbaarheid en openheid wordt benadrukt. Het is belangrijk dat je van buiten naar binnen moet kunnen kijken. Geen gesloten gordijnen, rolluiken of geblindeerde ramen. Mensen associëren geslotenheid met beslotenheid: in gebruik door een bepaalde groep. Dus ik mag er niet komen. Ook een duidelijke overgang tussen binnen en buiten is noodzakelijk. Joke van der Zwaard (2023): “Een plek kan alleen open en gastvrij zijn als hij afgebakend is met een deur, een drempel of een andere fysieke aanduiding. Als mensen weten: hier stap ik in een domein waar ‘iemand’ over gaat, waar vermoedelijk bepaalde regels gelden. Die (liefst ongeschreven) regels geven een zekere rust, mensen weten waar ze zich aan te houden hebben en wat ze van anderen kunnen verwachten.” Opnieuw: zorg voor duidelijkheid.

8 Tot slot: leidende principes

De architectuur van alledaagse attentheid – een vriendelijke groet of een boodschapje doen voor een ander – is gericht op transparantie én duidelijke overgangen. Zeker voor mensen die zich soms kwetsbaar voelen is het cruciaal dat ze ervoor kunnen kiezen om thuis te blijven in hun vertrouwde woning, maar wel worden aangemoedigd om steeds een stapje verder te zetten in de minder vertrouwde wereld. Van de privacy van hun huis naar de besloten binnentuin en verder de wijk in. Dat is ook het leidende principe in de collages van Zijdekwartier Architecten. Met beperkte architectonische ingrijpen kan een uitnodigend plein voor het bewonerscomplex ontmoetingen tussen bewoners onderling en tussen bewoners en de buurt faciliteren. Mensen kunnen een bloemetje kopen, zich fit oefenen of even tot rust komen. De gebouwde omgeving kan helpen, maar mensen moeten uiteindelijk zelf toch dat praatje met elkaar willen maken.

[15] Bredewold, Femmianne (2014). Lof der oppervlakkigheid: Contact tussen mensen met een verstandelijke of psychiatrische beperking en buurtbewoners. Amsterdam: Van Gennep.

[16] Zwaard, Joke van der (2023). ‘Over het inrichten van een ‘vanzelfsprekende ontmoetingsplaats’.’ In: Rooilijn, 31 oktober 2023.

De Architectuur van Alledaagse Attentheid

Auteurs
Radboud Engbersen, expert sociale basis, Movisie
Monique Kremer, bijzonder hoogleraar Actief burgerschap, Universiteit van Amsterdam
Jante Schmidt, onderzoeker Ben Sajet Centrum

Te citeren als: Engbersen, R., Kremer, M. en J. Schmidt (2024). Ruimte maken voor een praatje. Osdorperhof, een Lang Leven Thuisflat in Amsterdam. Amsterdam: Ben Sajet Centrum.

Deze publicatie is onderdeel van het onderzoeks-project De architectuur van alledaagse attentheid, Ben Sajet Centrum.

Onze dank gaat uit naar de bewoners, ervarings-deskundigen en experts die hebben bijgedragen aan deze publicatie. Daarnaast dank aan Ianthe Mantingh van Zijdekwartier architecten voor de vruchtbare samenwerking.

Foto's
Radboud Engbersen
Albert Dierdorp
Maaike Poppinga
Zijdekwartier architecten

Tekening en collages
Zijdekwartier architecten

Vormgeving
Marjan Landman

Ben Sajet centrum